

**Οι ιοί θα επιβάλουν πλέον τους όρους τους.
Εμείς πρέπει να αλλάξουμε τον τρόπο ζωής μας.**

Ιωάννης Στ. Παπαδόπουλος

[Σε μία πανδημία θα πρέπει να είναι και «πάν-δημη» (εκ μέρους όλων) και ενιαία η αντι-μετώπισή της. Απαιτείται ενιαίο μέτωπο συν-φωνίας. Οι πληροφορίες να οδηγούν σε γνώση, οι γνώσεις σε σοφία για να μην σπαταλήσουμε ζώντας τη Ζωή (πρβλ. Τ. Σ. Έλιοτ). Το αναρτώμενο άρθρο του καθηγητού Ι. ΣΤ. Παπαδόπουλου παρουσιάζει υπεύθυνα στοιχεία για να γνωρίσουμε καλύτερα έναν *συμπαίκτη* του καθ' ημέραν βίου μας, τους ιούς, που επιβάλλουν πλέον τους όρους τους. Μια αλλαγή της νοο-τροπίας μας και του τρόπου της ζωής μας θα βοηθήσει σε μεγάλο βαθμό στην υπέρβαση της παρούσας απειλητικής προσβολής της Ζωής. Αίτημα του ανθρώπου είναι να *ζήσει και όχι απλώς να επι-ζήσει*. Σε αυτό ελπίζει και για αυτό απαιτείται ένα νέο **Ήθος** και όχι απλά μόνον **κανόνες ηθικής**. Το συγκεκριμένο ενημερωτικό κείμενο φιλοξενείται στη **Διαποίμανση** ως **ερέθισμα** που μπορεί να συμβάλει στην οικοδόμηση μιας *Ποιμαντικής Ιατρικής*, πάγιο αίτημα μιας επιθυμητής συνεργασίας Θεολογίας και Ιατρικής, Ιατρών και Ποιμένων. Άλλωστε ο καθηγητής ασχολείται με την συγγραφή μιας εργασίας με τίτλο *Ποιμαντική της υγείας: Ιατρικές και νοσηλευτικές γνώσεις για ιερείς*. **A. Μ. Σταυρόπουλος.**]

1. Η παντοδυναμία ενός ιού

Ένα μικροσκοπικό σωματίδιο με ελάχιστο γενετικό υλικό, χωρίς δικό του μεταβολισμό, χωρίς δυνατότητα πολλαπλασιασμού (εκμεταλλεύεται τον μηχανισμό άλλων κυττάρων τα οποία προσβάλλει), και για το οποίο ειδικοί υποστηρίζουν ότι δεν χαρακτηρίζεται από ζωή κατόρθωσε, χωρίς ιδιαίτερη προσπάθεια:

- Να αναστατώσει και μερικώς αχρηστεύσει όλους τους υγειονομικούς σχηματισμούς της ανθρωπότητας
- Να υπονομεύσει την ηθική και τα θρησκευτικά πιστεύω
- Να πλήξει την οικονομία όλου του πλανήτη
- Να διακόψει οποιαδήποτε εκπαίδευση
- Να κάνει ανεκπλήρωτο όνειρο απλές, αυτονόητες (;), ανθρώπινες απολαύσεις (επίσκεψη ενός καφέ με φίλους)

- Να υποχρεώσει τους ανθρώπους να κρύβουν το πρόσωπό τους
- Να δυσχαιράνει την ανθρώπινη επικοινωνία μέχρι και να την διακόψει
- Να μειώσει την ερωτική επιθυμία
- Να μετατρέψει ένα απλό περίπατο σε ποινικό αδίκημα
- Να ματαιώσει ολυμπιακούς αγώνες και ποδοσφαιρικά παιχνίδια.
- Να ματαιώσει (προσωρινά;) γάμους, κηδείες και βαφτίσια

Η πραγματικότητα (όπως είπε σεναριογράφος του Χολιγουντ) ξεπερνά κατά πολύ και τα πιο ευφάνταστα σενάρια ταινιών.

2. Μερικοί αριθμοί ίσως μας συνετίσουν¹

Οι λοιμώξεις είναι η υπ' αριθμόν 1 αιτία θανάτων σε παγκόσμια κλίμακα. Λοιμώξεις υπάρχουν πάντα και σε μεγάλους αριθμούς, όμως δεν αφορούν (;) τον βιομηχανικό κόσμο, ο οποίος τις αγνοεί. Μερικά δεδομένα.

A) Ιώσεις. Από τον πυρετό Lassa προσβάλλονται ανά έτος 300.000 άτομα και πεθαίνουν 5.000. Από τον Δάγγειο πυρετό αρρωσταίνουν κάθε χρόνο 100.000 άτομα (50% παιδιά). Από την ξεχασμένη ιλαρά ασθενούν 35.000.000 (!) ανά έτος και πεθαίνουν 350.000, από την ηπατίτιδα B προσβάλλονται 350 εκ. άτομα ανά έτος. Το ξεχασμένος AIDS (HIV ιός): 290.000 παιδιά πεθαίνουν κάθε χρόνο, χωρίς πρόσβαση σε θεραπεία (άνω του 95% νότια της Σαχάρας²).

B) Από μία επιθετική παραλλαγή της Εσερίγια Κόλι (συμβιωτικό βακτήριο) την εντεροτοξική E.C. ασθενούν 600 εκ. /έτος, με 800.000 θανάτους. Φυματίωση: 9 εκ. αναπτύσσουν ενεργά την νόσο ανά έτος (98% σε αναπτυσσόμενες χώρες) και 1,7 εκ. πεθαίνουν

Γ) Ελονοσία. (την ξεχάσαμε αλλά δεν μας ξέχασε) 330-500 εκ. νέες λοιμώξεις (!) με 1-2 εκ. θανάτους (τα περισσότερα παιδιά). Το 25% των παιδιών θα σωζόταν με απλές κουνουπιέρες.

Δ) Διάφορα. Λοιμώξεις των κατώτερων αναπνευστικών οδών 250 εκ. / έτος με 4 εκ. θανάτους. Παθήσεις διάρροιας 2,4 εκ. θάνατοι ανά έτος.

¹ Υφίστανται από δεκαετίες, χωρίς να είναι αρκούντως γνωστοί και χωρίς να έχουν συνειδητοποιηθεί.

² Η έκφραση νότια της Σαχάρας έχει καθιερωθεί πλέον για όλες τις κακές κοινωνικές καταστάσεις στον πλανήτη. Η Αφρική νότια της Σαχάρας πεθαίνει από τον ιό του AIDS. Από 38,7 εκατ. ασθενείς με AIDS παγκόσμια τα 24,7 βρίσκονται σε χώρες νότια της Σαχάρας, από 3,4 νέες λοιμώξεις το 2,8 νότια της Σαχάρας, από 2,9 εκ. θανάτους, τα 2,1 νότια της Σαχάρας (στοιχεία του 2007). Σε ορισμένες αφρικανικές πόλεις άνω του 50% του πληθυσμού είναι HIV+.

Λοιμώξεις ευκαιριακές³ από κρυπτόκοκκο (μύκητας στα κόπρανα περιστεριών), 1 εκατ. Λοιμώξεις με 600.000 θανάτους εξασθενημένων ατόμων.

3. Οι ιοί μας προειδοποιούν συνεχώς

Θυμίζω την ισπανική γρίπη το 1918 με 700 εκ. λοιμώξεις παγκόσμια και 20 εκ. νεκρούς.

Προχωρούμε στον HIV (AIDS) το 1980, τον οποίο έχουμε ξεχάσει σε ποινικό βαθμό, στον ιό SARS (δημιουργεί το οξύ, βαρύ αναπνευστικό σύνδρομο), στον ιό Ebola (αιμορραγικός ιός), για τον οποίο δεν γνωρίζουμε τον ξενιστή (1976). Σημειώνουμε ότι ο ιός SARS, ιοί γρίπης και COVID-19 είναι κορωναϊοί,

4. Αλλαγή πλαισίου λοιμώξεων (οι προϋποθέσεις μεταβλήθηκαν)

Τα τελευταία 50 χρόνια διαπιστώνεται μια αλλαγή πλαισίου των λοιμώξεων. Επιγραμματικά: αύξηση των ευκαιριακών λοιμώξεων, δημιουργία νέων χώρων ζωής για μικροοργανισμούς, επανεμφάνιση χολέρας και φυματίωσης, μετατροπή μη παθογόνων σε παθογόνα (ασπέργιλλος, λεγιονέλλα, επιδερμικός σταφυλόκοκκος), εμφάνιση άγνωστων μικροοργανισμών (HIV, SARS, Ebola, ελικοβακτηρίδιο πυλωρού κα), εμφάνιση παθογόνων μετατροπών (π.χ. της Εσερίγια Κόλι), μετατροπή των ευκαιριακών μυκήτων⁴ σε παθογόνα (π.χ. κάντιντα που προξενεί τις περισσότερες νοσοκομειακές λοιμώξεις και προσβάλλει το 40% των ασθενών με AIDS), προσαρμογή κουνουπιών σε τοπικές κλιματικές συνθήκες και μετάδοση ιώσεων. Και τελευταίο αλλά όχι λιγότερο σπουδαίο: η σε μεγάλο βαθμό και συχνότητα εμφάνιση ανθεκτικών, σε αντιμικροβιακά, στελεχών μικροβίων. Η Ελλάδα είναι μια από τις πιο προβληματικές χώρες στον Ευρωπαϊκό χώρο σε αυτό τον τομέα. Η βασική αιτία: συνταγογράφηση χωρίς λόγο, χορήγηση χωρίς συνταγή (ή χορήγηση αντιβιοτικών από φαρμακεία χωρίς συνταγή ιατρού πρέπει να μετατραπεί σε ποινικό αδίκημα). Υπάρχουν λοιμώξεις σε ασθενείς για τις οποίες δεν υπάρχει κανένα δραστικό αντιμικροβιακό.

³ Λοιμώξεις από μη παθογόνους μικροοργανισμούς για υγιείς αλλά επικίνδυνους για εξασθενημένους.

⁴ Οι μύκητες είναι βασικά ευκαιριακοί μικροοργανισμοί

5. Επικίνδυνες για τον άνθρωπο δυνατότητες των ιών

A) Μεταβάλλουν συνεχώς την εξωτερική τους επιφάνεια από την οποία θα μπορούσαν να αναγνωρισθούν από το ανοσολογικό μας σύστημα. Έτσι το τελευταίο «τα χάνει» διότι νομίζει ότι βρίσκεται διαρκώς μπροστά σε μια νέα λοίμωξη. Αυτή είναι και η δυσκολία ανεύρεσης εμβολίου για το AIDS

B) Μπορούν να ανταλλάξουν γενετικό υλικό με άλλο είδος ιών (όταν ίωση στον ίδιο άνθρωπο ή ζώο) με το επικίνδυνο αποτέλεσμα να αποκτούν νέες επικίνδυνες ιδιότητες. Αυτό ονομάζεται ανασυνδυασμός και αποτελεί σοβαρή απειλή για την ανθρωπότητα. Ο ιός H5N1 της γρίπης είναι αποτέλεσμα ανασυνδυασμού.

Γ) Οι ιοί υπονομεύουν και «αχρηστεύουν» το ανοσολογικό μας σύστημα με πολλούς τρόπους (χαρακτηριστική η περίπτωση του HIV, ο οποίος καταστρέφει άμεσα βασικά κύτταρα του ανοσολογικού μας συστήματος).

Δ) Πολλοί ιοί (π.χ. έρπητας ζωστήρας) παραμένουν σε λανθάνουσα μορφή στον οργανισμό, περιμένοντας την κατάλληλη ευκαιρία για να προσβάλλουν ευκαιριακά τον ξενιστή τους.

Ε) Οι πιο επικίνδυνες όμως δυνατότητες των ιών είναι ότι δεν λαμβάνουν υπ' όψη τους οποιεσδήποτε απώλειές τους προκειμένου να επιτύχουν τον σκοπό τους, η ύπαρξη ενός μόνο στόχου (αναπαραγωγή) όπου συγκεντρώνονται όλες οι προσπάθειες και η απουσία διαφθοράς και εμπορικών συμφερόντων. Και σε αυτόν τον τομέα οι ιοί (και γενικά τα μικρόβια) είναι, με απόσταση, ασυναγώνιστοι

Σύμφωνα με τους ειδικούς σε πολλά σημεία της γης καιροφυλακτούν επικίνδυνοι μικροοργανισμοί για να βρουν ευκαιρία να προκαλέσουν βαριές λοιμώξεις.

6. Ο άνθρωπος ευνοεί τις λοιμώξεις

Ο άνθρωπος δεν καταπολεμά μόνο τις λοιμώξεις με το ανοσολογικό του σύστημα και τα πολιτισμικά του επιτεύγματα (νοσοκομείο – εκπαίδευση – επιστήμη κλπ). Και στον ιατρικό και πολιτισμικό τομέα μπορεί να δημιουργήσει συνθήκες, οι οποίες ευνοούν τις λοιμώξεις:

- Υπερβολική χρήση αντιμικροβιακών (δημιουργία αντοχών)
- Τα νοσοκομεία ως χώροι ανθεκτικών μικροβίων (νοσοκομειακές λοιμώξεις ταλαιπωρούν το σύστημα και είναι επικίνδυνες)

- Τεχνικά εμφυτεύματα ως επιφάνειες ανάπτυξης μικροβίων (ενδοαγγειακοί καθετήρες – ορθοπαιδικά εμφυτεύματα)
- Δημιουργία ανοσοκατασταλμένων ασθενών (αντικαρκινική θεραπεία – μεταμοσχεύσεις, αυτοάνοσες παθήσεις),
- Επιβάρυνση – καταστροφή περιβάλλοντος (εκδίωξη ζώων – ξενιστών μικροβίων → αναζήτηση νέου ξενιστού, τον άνθρωπο)
- Μαζική ζωοπαραγωγή (παράνομη χρήση αντιβιοτικών → ανάπτυξη ανθεκτικών μικροβίων)
- Συχνή εναλλαγή ερωτικού συντρόφου (AIDS)
- Πόλεμοι – ανισότητες – πρόσφυγες – μεγάλη πυκνότητα πληθυσμού σε στενή επαφή με ζώα
- Ταξιδιωτική δικτύωση του πλανήτη (τοιχεία διάδοσης ιών)
- Υποσιτισμός (σοβαρότατος παράγοντας εξασθένησης ανοσολογικού συστήματος).
- Απληστία – διαφθορά (τις οποίες δεν έχουν τα μικρόβια!)
- Εμπορικά συμφέροντα

7. Παθογόνοι – μη παθογόνοι μικροοργανισμοί

Ο αριθμός των μικροβίων στη γη εκτιμάται σε 5×10^{30} , ένας αριθμός που ξεπερνά κάθε δυνατότητα προσομοίωση του ανθρώπινου μυαλού. Οι ιοί στην θάλασσα ξεπερνούν τους 10^{30} (το μεγαλύτερο απόθεμα γεννητικού υλικού του πλανήτη). Από τα μικρόβια έχει αναγνωρισθεί (ταυτοποιηθεί) μόνο το 5%. Τα είδη μικροβίων υπολογίζονται σε 1,5-2 εκ., από τα οποία μόνο το 0,015% είναι παθογόνα για τον άνθρωπο. Θα μπορούσε κανείς, με την πολιτισμική λογική, να υποθέσει ότι η παθογονικότητα δεν είναι απαραίτητη για την επιβίωση των μικροβίων. Στην ίδια λογική κινούνται και οι απόψεις αναγνωρισμένων μικροβιολόγων ότι δηλαδή οι λοιμώξεις αποτελούν εκφυλισμό της συμβίωσης, και ότι πρόκειται για ένα ατύχημα στην εξέλιξη. Γιατί πώς να εξηγηθεί ότι τα μικρόβια «σκοτώνουν» τον ξενιστή τους;

Εδώ είναι το κατάλληλο σημείο για να διορθώσουμε μια εκτεταμένη, λανθασμένη άποψη. Τα μικρόβια δεν έχουν στόχο να ταλαιπωρήσουν ή σκοτώσουν τον ξενιστή τους. Ο στόχος των μικροβίων είναι να «διαιωνήσουν το είδος τους», να πολλαπλασιαστούν. Όπως εύστοχα είπε ένας Ισπανός μικροβιολόγος «το όνειρο κάθε μικροβίου είναι να γίνει δύο». Και τα μικρόβια ακολουθούν τους αμείλικτους κανόνες της εξέλιξης.

8. Είμαστε συμβίωση

Συμβίωση είναι μια μοιραία κοινότητα από δύο ή περισσότερα είδη, σε αλληλεγγύη, αμοιβαία εξάρτηση και όφελος, ισοβίως ή για ορισμένο χρόνο. Η συμβίωση ήταν το πρώτο βήμα για πιο εξελιγμένες μορφές ζωής προ 2,2 δισεκ. ετών. Η συμβιωτική συμμαχία ήταν ένας εξελικτικός μηχανισμός πολύ πιο γρήγορος από τις μεταλλάξεις. Η ζωή δεν κυριάρχησε στον πλανήτη μέσω συγκρούσεων αλλά μέσω συνεργασίας.

Ο άνθρωπος αποτελείται από 10 τρισεκατομμύρια ανθρώπινα κύτταρα και 100 τρισεκ. μικρόβια. Είμαστε μικρόβιο, χωρίς υπερβολή. Προσφέρουμε (στα μικρόβια) τροφή και ασφάλεια και μας προσφέρουν βιταμίνες (B12 δεν μπορεί να συνθέσει ο οργανισμός), βοήθεια στον μεταβολισμό, βοήθεια στην εξέλιξη και ωρίμανση του ανοσολογικού μας συστήματος, έκλυση και διατήρηση της από του στόματος ανοχής (καμία ανοσολογική αντίδραση σε διατροφικά αντιγόνα) και κυρίως προστασία από παθογόνα μικρόβια. Άνθρωπος χωρίς μικροβιακή χλωρίδα (δέρμα, βλενογόνοι, γαστρεντερικό, στοματική κοιλότητα, κόλπος) δεν είναι δυνατόν να ζήσει! Όλα τα έμβια όντα έχουν μικροβιακή χλωρίδα σε συμβίωση (συμπεριλαμβανομένων και των φυτών). Κανένα ον δεν μπορεί να επιβιώσει χωρίς συμβιωτικά μικρόβια! Το νεογέννητο εποικίζεται μικροβιακά από την χλωρίδα του κόλπου! Όταν ο άνθρωπος καταστρέψει την χλωρίδα μέσω αντιβιοτικών (ανεπ. ενέργεια των αντιβιοτικών) τότε, τα παθογόνα μικρόβια, εξαπολύουν καταστροφικές λοιμώξεις, διότι τα (συμβιωτικά) μικρόβια εμποδίζουν (με κατάληψη χώρου) την ανάπτυξη παθογόνων μικροοργανισμών. Ποιο το συμπέρασμα. Τα μικρόβια έχουν οφέλιμες πλευρές με υπαρξιακή σημασία για τον άνθρωπο και ίσως θα πρέπει να αλλάζουμε τακτική και να βρούμε τρόπους ώστε να αποφεύγουμε μάχες αμοιβαίας εξουθένωσης.

9. Μάθαμε κάτι από τον ιό του AIDS;

Η ιστορία του AIDS επαναλαμβάνεται με ακρίβεια:

- Αιφνιδιασμός των υγειονομικών δομών από τον ιό
- Θεωρίες συννομωσίας – Υποθέσεις προέλευσης
- Κλυδωνισμός ηθικών και θρησκευτικών αξιών
- Έλλειψη αλληλεγγύης (εγκατάλειψη ηλικιωμένων σε ιταλικά γηροκομεία)

- Κενά γνώσεων για ιούς με RNA (αντί DNA) ως γενετικό υλικό (πχ. άγνωστο αν ο ιός αφήνει ανοσία, ανυπαρξία εμβολίων και συντηρητικής θεραπείας)
- Εκδίωξη και εξαφάνιση του ξενιστού του COVID-19 (πιθανώς νυχτερίδες, λόγω κατασκευής 3 μεγάλων φραγμάτων στην περιοχή πρώτων κρουσμάτων στην Κίνα) με αποτέλεσμα την αναζήτηση νέου ξενιστή (άνθρωπος)⁵.

Σε αναλογία τα ίδια επαναλήφθηκαν και με τον COVID 19. Φαίνεται ότι τίποτα δεν μάθαμε.

10.Υπάρχει ελπίδα;

Εάν σταθμιστούν ορθολογικά τα δεδομένα, δηλαδή:

- Οι ιδιότητες των ιών (και γενικά των μικροβίων)
- Οι μεγάλες δυνατότητες των ιών (και γενικά των μικροβίων)
- Η ιστορία των λοιμώξεων
- Οι σημερινοί αριθμοί των λοιμώξεων σε παγκόσμια κλίμακα
- Οι πρόσφατεςλώσεις (επιδημίες, πανδημίες, νέοι ιοί, ανασυνδυασμός ιών κλπ)
- Η επιμονή των ανθρώπων σε ορισμένες τακτικές (ανισότητες, πόλεμοι, υποσιτισμός μεγάλων τμημάτων πληθυσμών⁶, κακές συνθήκες διαβίωσης, καταστροφή περιβάλλοντος, πλεονεξία, διαφθορά)
- Η πολύ δύσκολη αλλαγή στις συμπεριφορές πληθυσμών
- Οι εγωιστικές τακτικές κυβερνήσεων
- Καθώς και οι πολιτισμικές επιτεύξεις αντιμετώπισης των λοιμώξεων, δηλαδή:
 - ο Έρευνα – επιστήμη – αντιβιοτικά – εκπαίδευση
 - ο Νοσοκομεία – Υγειονομική σχηματιστοί
 - ο Φορείς (εθνικοί και διεθνείς) ελέγχου και επίβλεψης λοιμώξεων

Καταλήγουμε στο συμπέρασμα, με όλες τις επιφυλάξεις που προέρχονται από πολλούς αστάθμητους παράγοντες ότι ο άνθρωπος βρίσκεται σε μειονεκτική θέση.

⁵ Ο ίδιος μηχανισμός πιθανολογείται σοβαρά για τον HIV. Εξαφάνιση ξενιστών του SIV (πίθηκοι) και αναζήτηση με ελαφρά μετατροπή (SIV σε HIV) νέου ξενιστή (άνθρωπος)

⁶ 5 εκ. παιδιά πεθαίνουν κάθε χρόνο από τις συνέπειες του υποσιτισμού

Οι ελπίδες μας συνοψίζονται στα εξής:

- Πιθανή ανάπτυξη εμβολίων. Είναι πάντως ερωτηματικά τα αποτελέσματα υγείας εάν απαιτούνται 10 εμβολιασμοί για 10 διαφορετικούς ιούς (με επιπλέον τους συνήθεις έως σήμερα εμβολιασμούς, οι οποίοι αυξάνονται). Πώς θα αντιδράσει το ανοσολογικό σύστημα σε μια διαρκή εξαπάτηση, όταν κάθε εμβολιασμός στην πραγματικότητα, είναι μια προσπάθεια εξαπάτησης του οργανισμού;
- Φροντίδα περιβάλλοντος (όχι αφαίρεση χώρων ζωής ζώων, τα οποία είναι ξενιστές των μικροοργανισμών)
- Σε περισσότερη αλληλεγγύη (περιλαμβάνει κυρίως την μείωση κοινωνικών ανισοτήτων)
- Στην διαπίστωση ότι στην πορεία της εξέλιξης ορισμένες λοιμώξεις έχασαν σε καταστροφικότητα και εξελίχθηκαν σε μορφές συμβιωτικών αλληλεπιδράσεων.

Η ζωή μας δε θα έχει πια την προ του COVID-19 ποιότητα (όποια και αν ήταν αυτή). Θα επιβληθούν νέοι κανόνες, η αλληλεγγύη θα είναι πλέον υποχρεωτικός παράγοντας επιβίωσης, θα ακυρωθούν πολλά «αυτονόητα» και το πλαίσιο ζωής θα πρέπει να επαναπροσδιοριστεί, συμπεριλαμβανομένης και μιας νέας ηθικής, η οποία θα συμπαρασύρει αναπροσαρμογές στην δικαιοσύνη, το πολιτικό σύστημα, την εκπαίδευση και τις διαπροσωπικές σχέσεις.

Κλείνω με ένα μικρό κείμενο των Γιατρών Χωρίς Σύνορα, το καλύτερο που έχω διαβάσει μέχρι σήμερα για την πανδημία.

Πώς μπορεί κάποιος να πλένει τα χέρια του τακτικά, εάν δεν έχει τρεχούμενο νερό ή σαπούνι; Πώς μπορεί να εφαρμόσει τη «φυσική αποστασιοποίηση», εάν ζει σε μια πολυπληθή παραγκούπολη ή σε έναν συνωστισμένο προσφυγικό καταυλισμό; Πώς μπορεί να προφυλαχθεί κάποιος με προβλήματα υγείας, χωρίς την οικονομική δυνατότητα ή την πρόσβαση στη θεραπεία που χρειάζεται; Ελπίζω η νόσος COVID-19 να μην μας μάθει μόνο

να πλένουμε τα χέρια μιας αλλά και να μας κάνει να καταλάβουμε ότι η υγειονομική περίθαλψη πρέπει να είναι προσβάσιμη για όλους.

Τζόναθαν Γουίταλ, Επικεφαλής Αναλυτής Ανθρωπιστικών Θεμάτων στους Γιατρούς Χωρίς Σύνορα.

Ι. Στ. Παπαδόπουλος

τ. Αναπλ. Καθηγ. Ιατρικής Πανεπ. Αθηνών

10433 Αθήνα

3^{ης} Σεπτεμβρίου 67

210-8236176

E-mail: jspapad@gmail.com